

Коханевич Марія Василівна,

студентка II курсу другого (магістерського)
рівня вищої освіти (групи УМЛм-1-24-2.0д),

спеціальності 035 «Філологія»

Факультету української філології,
культури і мистецтва

Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

О.А. Стишов, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

ДІАЛЕКТИЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ ПОБУТУ В ЕЛЕКТРОННИХ МАСМЕДІА ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОРІЧЧЯ

У статті проаналізовано тематичні групи діалектної лексики на позначення предметів побуту в електронних масмедіа першої чверті ХХІ століття. Виявлено, що в дискурсі сучасної періодичної преси України простежуємо досить часте вживання лексичних і семантичних діалектизмів. У результаті аналізу значного фактичного матеріалу було з'ясовано, що найбільш часте вживання діалектизмів у названих медіа засвідчено в говорах південно-західного наріччя. В північному та південно-східному наріччях такі лексеми застосовуються, але в меншому обсязі.

Ключові слова: діалектизми на позначення предметів побуту, масмедіа, дискурс.

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки. Загалом в XXI сторіччі, у зв'язку з поширенням різних типів електронних масмедіа (соцмережі, онлайн-газети й журнали, цифрові платформи тощо), відсутністю цензури й самоцензури, відкритістю українського соціуму, спостерігаємо активне вживання діалектної лексики не тільки традиційно в художніх творах, але й у мові сучасної публіцистики, зокрема у різних видах електронних масмедіа.

Інтернет-ЗМІ першої чверті XXI століття стали новою формою медіа, яка суттєво змінила традиційний медіапростір. Їх характерною особливістю було поєднання традиційної журналістики з новими інформаційними технологіями, що відкрило доступ до масової комунікації мільярдам користувачів і дозволило кожному стати одночасно творцем і споживачем інформації, що зумовило формування «суспільства авторів». З початку 2000-х років діалектизми у масмедіа відіграють важливу роль у створенні локального колориту й наближенні тексту до розмовного стилю. Вони спрощують сприйняття, роблять текст більш виразним і допомагають підкреслити особливості мовлення чи охарактеризувати героя. Поширення діалектизмів, за спостереженнями лінгвістів, зумовлене активністю регіональних видань, тексти яких не завжди проходять ретельну редакторську обробку. Саме тому нашим завданням є знайти діалектизми на позначення предметів побуту в електронних масмедіа.

Дослідження територіальних діалектів у дискурсі журнально-газетної публіцистики тісно пов'язане зі стилістикою засобів масової комунікації. Водночас недостатнє розв'язання окремих проблемних питань застосування названої лексики в журнально-газетних публікаціях із погляду ономасіології, особливостей функціонування, семантики й стилістики є стимулом для її ґрунтовнішого вивчення, що й становить актуальність теми цієї статті.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є виявлення й аналіз типів діалектної лексики на позначення предметів побуту у різних регіонах України, а також почасті їх стилістичних особливостей у кожному наріччі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичною основою дослідження слугували праці відомих українських лінгвістів: О.Потебні, Л.Булаховського, В.Ващенка, І.Матвіяса, С.Бевзенка, В.Чабаненка, П.Гриценка, І.Сабадоша, Г.Аркушина, К.Глуховцевої, Г.Мартинової, І.Михайлини, Ю.Грицевича та ін. Також ми спиралися на останні студії із заявленої проблематики, зокрема роботи Т.Левченко, Л.Деркач, А.Яворського, Г.Гримашевич, Т.Николюк, С.Ярмоленко, Н.Шкляєвої, С.Биби́к та ін.

У сучасних електронних масмедіа зафіксовано чимало назв предметів домашнього та господарського побуту, матеріалів і процесів, які пов'язані з цією групою. Значну кількість лексем спостерігаємо саме в говорах південно-західного наріччя: горнець «велика каструля» (Сабадош, 2008: 51): Нарізаємо інгредієнти кубиками і кидаємо варити у горнець (23.03.2021 «Рахів.city»); теґанька «горошокъ, расширяющийся кверху» (Словник Грінченка, IV, 1909: .252): Окремо наливаємо олію (можна у теґаньку), туди додаємо муку і підсмажуємо... (23.03.2021 «Рахів.city»); ватра «1.вогнище, багаття; 2. рідк. черинь у печі» (Гуцульські говірки, 1997: 34), блодер «пічка» (Словник Грінченка, I, 1907): Випікаємо до повної готовності, якщо у духовці, то час залежить від якості подачі світла, а якщо у блодері (печі), то залежно від сильної ватри, *але загалом до години часу.* (23.03.2021 «Рахів.city»); ровер (пор.: пол. *rower*) «велосипед» (Аркушин, 2000. Т.2: 122): Пор.: Відтак ровер став дибки, а я полетів через кермо (Молода Галичина, 12.06.2008); Я знав, що Оля – не істеричка, і навіть якби хтось з її дітей (не дай Боже) ошпарився окропом чи розбив коліна, впавши з ровера, *вона б не дзвонила на світанку* (Моя Сповідь №7, липень, 2022); обрус (пор.: пол. *obrus*) «скатертина» (Гуцульські говірки, 1997: 136). Напр.: Тому наш двірник мав надію, що дістане чарку горілки, і щороку приносив нам сіно, яке стелилося під святковий обрус і трусилося на долівку <...> День добігав до вечора швидко. І ось мама вже застеляє стіл білим обрусом і кладе на нього святковий хліб, а по всіх чотирьох кутах – часник (ВЗ, 13.01.2013); коц (від дав.-рус. *кочь, коць* < дав.-в.-нім. *kozso*) «ворсовий пристрижений однобічний килим» (Сабадош, 2008: 314): Майстриня охоче розповідає про технологію створення коца з овечої вовни (ВЗ, 22.02.19); лямпа «лампа»: Підірвавшись із нього і схопившись руками за голову, він раз у раз скрикував: «Моя лямпа! Моя лямпа!» («Час», 08.09.2022); брама «1. хвіртка з дощок; 2. ворота»: Тернопільська брама» мало того, що фестивальний сезон відкриє, то ще й усіх ковбасолюбів нагодує..(НТГ, 30.04.2022); тапша «деко, противень» (Сабадош, 2008): Додаємо сіль, перець, муку, перемішуємо до однорідної маси і виливаємо у тапшу (23.03.2021 «Рахів.city»).

Засвідчено використання лексем на позначення предметів побуту в місцевостях північного наріччя: прялка (укр. *прядка*) «домашній верстат, призначений для ручного прядіння, який приводиться в рух ножним або ручним приводом» (СУМ, VIII: с. 365): Старі скрині та ліжко, прялка, *гасова лампа, колиска, діжка, вже згаданий верстат...*(Вісті Рівненщини, 22.03.2013); прензель: «Сьогодні свіженьке осьо: **прензель** — то щітка для підбілювання» (Суспільне Луцьк, 08.01.2024); пожитки «дрібне майно,

домашні речі» (СУМ, VIII: 776): Коли Михайло переступав поріг Катерининої хати з вузликом своїх пожитків, Демкові було років шість. («Життя» №32, 17.08.2022);

Під час дослідження цифрових медіа регіонів, що належать до південно-східного наріччя, виявлено застосування діалектної лексики ґаблі «вила з багатьма тупими зубами, за допомогою яких навантажували картоплю чи буряки» (Аркушин, 2000. Т.1: 141): Чоловік у Вільшанці отримав п'ять років ув'язнення за крадіжку щебеневих **ґаблів** (CBN, Кропивницький, 25.06.24). Однак така номінація притаманна, як не дивно, й для регіонів північного наріччя.

Вживання різноманітних назв побуту також притаманне і для регіонів південно-східного наріччя, зокрема виявлено такі діалектизми: банька «глиняна чи скляна циліндрична посудина або кругла пляшка; банка, пляшка, глек» (СУМ, I: 102): Такі пuzаті глечики з вузькою шийкою у селі Колоденка, що на Вінниччині, звідки я родом, називали «банька», – розповідає Іван Прокопович («Зоря», 25.08.2021); циберка (цеберка) «конічна дерев'яна посудина з дужкою для носіння і зберігання води та іншої рідини; відро» (СУМ, XI: 191): А ще на Донеччині відро називають циберкою; тремпель «те саме, що плічка» (Вільний тлумачний словник). Пор.: На Слобожанщині обізнані, що тремпель – це вішалка для одягу (6262:СМС, 15.02.2021); тормозок «їжа (хліб, сало, цибуля, бутерброди і т. ін.), яку бере з собою шахтар у шахту». Пор.: «Правильні» тормозки акуратно й щільно загортали в газету, щоб на їжу не потрапляв вугільний пил... (6262: СМС, 15.02.2021).

Висновки й перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі. У результаті проведеного аналізу фактичного матеріалу було виявлено діалектизми на позначення предметів побуту у всіх наріччях української мови. Подану лексику проаналізовано з погляду семантики й стилістики в контекстах студійованого дискурсу. У процесі дослідження зроблено висновки, що найбільш часте вживання діалектизмів спостерігається у говорах південно-західного наріччя, а також виявлено можливість застосування діалектної лексики в наріччі, для якого такий діалектизм не притаманний.

Провівши таке дослідження, можемо констатувати, що в XXI столітті українська сучасна публіцистика активно репрезентує широке залучення діалектизмів у свою мовну практику та надає змогу масовому читачеві познайомитися з різними варіантами загальновідомого слова в українській мові в різних варіаціях (преса, відеоінтерв'ю тощо).

Подальше вивчення особливостей проникнення та функціонування діалектизмів вбачаємо перспективним для сучасної україністики. Цей напрям

досліджень дозволить і надалі аналізувати темпи входження різних видів діалектної лексики в масмедіа, відстежувати її ареал розширення в українському інфопросторі та студіювати перспективи словотвірної активності, семантичні та функційно-стилістичні особливості.

Список використаних джерел

- Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1. 354 с.
- Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 2. 458 с.
- Вільний тлумачний словник, 2013–2018. Електронний ресурс. <http://sum.in.ua/f/> (дата звернення: 15.11.2025).
- Гуцульські говірки. Короткий словник. Відповідальний редактор Я.Закревська. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 1997. 232 с.
- Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. Київ. 1907–1909. Електронний ресурс. <https://dl.kubg.edu.ua/collections/show/8#?c=&m=&s=&cv=> (дата звернення: 15.11.2025).
- Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород: Ліра, 2008. 478 с.
- Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Електронний ресурс. <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення: 15.11.2025).

Reference

- Arkushyn H. Slovyk zakhidnopolyskykh hovirok: u 2 t. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2000. T. 1. 354 s.
- Arkushyn H. Slovyk zakhidnopolyskykh hovirok: u 2 t. Lutsk: RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu im. Lesi Ukrainky, 2000. T. 2. 458 s.
- Hutsulski hovirky. Korotkyi slovyk. Vidpovidalnyi redaktor Ya.Zakrevska. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 1997. 232 s.
- Sabadosh I.V. Slovyk zakarpatskoi hovirky sela Sokyrnytsia Khustskoho raionu. Uzhhorod: Lira, 2008. 478 s.
- Slovar ukrainskoi movy: v 4-kh tt. / Za red. B. Hrinchenka. Kyiv. 1907–1909. Elektronnyi resurs. <https://dl.kubg.edu.ua/collections/show/8#?c=&m=&s=&cv=> (data zvernennia: 15.11.2025).
- Slovyk ukrainskoi movy: v 11 tt. / AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Elektronnyi resurs. <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (data zvernennia: 15.11.2025).
- Vilnyi tлумachnyi slovyk, 2013–2018. Elektronnyi resurs. <http://sum.in.ua/f/> (data zvernennia: 15.11.2025).

DIALECTISMS USED TO DESCRIBE EVERYDAY OBJECTS IN THE ELECTRONIC MASS MEDIA OF THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY

Maria Kokhanevych, second-year student of the second (master's) level of higher education, specialising in 'Philology' at the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Arts of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

The article analyses thematic groups of dialectal vocabulary used to denote everyday objects in the electronic mass media of the first quarter of the 21st century. It has been found that the discourse of the contemporary periodical press in Ukraine shows quite frequent use of lexical and semantic dialectisms. As a result of analysing a significant amount of factual material, it was found that the most frequent use of dialectisms in the aforementioned media is attested in the dialects of the south-western dialect area. In the northern and south-eastern dialect areas, such lexemes are used, but to a lesser extent.

Keywords: dialectisms denoting everyday objects, mass media, discourse.